

zahodnih tematik, konceptov in metod, s čimer bi vzhodnoevropsko družboslovje izgubljalo svojo identiteto in stik z lastnim okoljem. Vsekakor mora družboslovno raziskovanje, če hoče prispevati k družbeni samorefleksiji pa tudi k reševanju konkretnih družbenih problemov, vzpostaviti ustrezno ravnotežje med integriranostjo v mednarodno znanstveno skupnost in občutljivostjo za specifične lastnega okolja. To pa je odvisno predvsem od družboslovcev samih, njihove percepcije lastnega položaja in vloge v družbi ter sposobnosti detekcije tistih vprašanj, ki so v določeni družbi osrednjega pomena. Podobno je tudi pri dilemi med znanstveno ali družbenokritično usmerjenostjo družboslovnih disciplin. Za uspešno opravljanje omenjenih funkcij je namreč potrebno oboje, s tem, da mora morebitna kritika posameznih družbenih pojavov temeljiti na trdnih, tj. teoretsko konsistentnih in empirično utemeljenih argumentih.

In za konec še nekaj besed o stanju družbenih ved v Sloveniji (avtorji predlogov stanja v Sloveniji so bili: Jože Mencinger za ekonomijo, Danica Fink-Hafner za politologijo ter Frane Adam in Matej Makarovič za sociologijo). Vsekakor so bile razmere, v katerih se je družboslovje v zadnjih desetletjih razvijalo, boljše kot v večini ostalih obravnavanih držav. Tako ima relativno dobro razvito raziskovalno infrastrukturo, poleg tega pa so zaradi večje gospodarske razvitosti tudi materialni pogoji za delo boljši. Vendar pa obstajajo določeni problematični momenti. Tako Adam in Makarovič izpostavljata pomanjkanje javnih diskusij med sociologi, pa tudi določene probleme v njihovem javnem nastopanju, kar se kaže predvsem v zabrisovanju meje med znanstvenimi in vrednotnimi oz. političnimi stališči. To naj bi bilo posledica določenih – tudi ideološko pogojenih – blokad, prisotnih v slovenskem javnem prostoru. Vseeno pa določeni indici vsaj na nekaterih področjih nakazujejo večjo dinamičnost v smislu razprav znotraj strokovnih krogov (kot je primer polemik med različnimi tabori ekonomistov glede »nacionalnega interesa« pa tudi nekaterih drugih vprašanj ekonomske politike).

Gregor Starc

**Walter Benjamin: Enosmerna ulica. Ljubljana: Študentska založba, zbirka Koda, 2002**

**133 strani (ISBN 961-6356-34-8), 4.450 SIT**

prevod Slavo Šerc, spremna beseda Slavo Šerc, Dušan Šarotar

*Enosmerna ulica* je naslov knjige, ki bi bil lahko naslov celotnega življenja Walterja Benjamina. Pravzaprav bi njegovo življenje lahko naslovili tudi *Slepa ulica* - pa ne zaradi njegovih del, ki so zvečine postala zanimiva in slavna šele po njegovi smrti, ampak zaradi tragičnosti, ki je zaznamovala njegove nenehne padce in življenjske neuspehe ter botrovala njegovemu samodestruktivnemu koncu. K tej tragičnosti sta veliko pripomogla tudi čas in okolje, v katerem je Benjamin živel in ustvarjal. Neizbrisno sta ga zaznamovala njegovo židovsko poreklo in njegov slab odnos z očetom, od katerega je bil finančno odvisen vse do svojih poznih tridesetih let.

Dvajseta in trideseta leta 20. stoletja, v katerih je Benjamin ustvarjal, sta Nemčijo preplavljala vzpenjajoča se nacizem in antisemitizem, zaradi katerih so Adorno, Horkheimer in drugi člani frankfurtske šole skupaj s svojim *Inštitutom za družbene raziskave* emigrirali v ZDA. Ožje članstvo tega inštituta so namreč predstavljali židovski intelektualci, med njimi tudi Benjamin, ki so takoj po nacističnem prevzemu oblasti postali tarča političnih čistk. Kljub temu pa Benjamin ni emigriral v ZDA, temveč se je vse do leta 1940, ko so skozi slavolok zmage vkorakale nemške čete, nastanil v Parizu.

Ob političnem dogajanju v Evropi je k tragiki Benjaminovega življenja prispevala tudi razdvojenost nemške židovske skupnosti, saj sta bili edini obliki židovskega odpora v tistem času

zionizem in komunizem, ki sta bila eden do drugega skrajno sovražno nastrojena. Židovski pripadniki komunističnega gibanja so zioniste zmerjali z 'židovskimi fašisti', medtem ko so jih zionisti označevali z 'rdečimi asimilatorji'. Benjamin je krmaril med obema možnostma in ju puščal odprti, čeprav se je sredi dvajsetih let, ko je pisal študijo o Goetheju z marksistične perspektive, skoraj včlanil v komunistično partijo.

K njegovemu simpatiziranju z marksističnimi idejami je gotovo pripomogla tudi ljubezen z latvijsko revolucionarko Asjo Lacis, ki je dokončno izničila že tako nesrečen Benjaminov zakon, saj se je Benjaminova žena Dora pred tem zaljubila v njegovega dobrega prijatelja Ernsta Schoena. Knjigo *Enosmerna ulica*, ki je prvič izšla leta 1928, je Benjamin posvetil prav Asji Lacis in je edino Benjaminovo neznatno delo, ki je izšlo še za časa njegovega življenja.

Bralci, ki pričakujejo, da bodo v knjigi našli teoretska razglabljanja, citate in opombe pod črto, bodo ostali praznih rok, saj je *Enosmerna ulica* posejana s kratkimi zgodbami, ali bolje rečeno, z vtisi iz vsakdanjega življenja, ki jih je Walter Benjamin v poznih dvajsetih letih objavljaval v *Frankfurter Zeitung*, *Querschnitt* in *Literarische Welt*. Knjiga bo zagotovo zadovoljila literarne sladokusce, ki cenijo razkrivanje osebnih občutij in uživajo v razbiranju domiselnih prispevkov, lovcev na teorije pa bo prikazala tisto bolj človeško plat razmišljanja, ki se skrivajo za velikimi imeni in ki ponavadi ostanejo skrita, vendar nikakor ne nepomembna. Še najlažje bi knjigo na prvi pogled označili kot nekakšen dnevnik o marginalijah, v katerem se razkrije Benjaminov pogled na svet, ki na ta način deluje bolj neposredno in pristno kot pa pogled, vpet v teorije in podprt z imeni avtoritet.

V primerjavi z Adornovim pesimističnim pogledom na svet, je Benjaminov pogled presenetljivo optimističen. V nasprotju s frankfurtsko šolo (izvzemši Marcuseja), Benjamin v popularni kulturi vidi odporniški potencial in možnost družbenih sprememb, s čimer se Adorno in Horkheimer nikakor ne bi strinjala. Frankfurtska šola je popularno kulturo namreč obravnavala precej snobovsko in vztrajala na povzdigovanju revolucionarnega potenciala visoke kulture, ki je ločena od vsakdanjega življenja. Družbena revolucija naj bi potemtakem potekala tako, da bi se vrednote iz umetniških del prenesle na celotno družbo in jo radikalno spremenile. Benjamin pa je bil drugačnega mnenja in je zavnil takšno elitistično prevzetnost in mnenje, da je popularna kultura z množičnimi mediji zgolj narkotizacija ljudstva. V razvoju radia, fotografije in filma je videl osvobodilni in demokratični moment, ki ga je mogoče izkoristiti v družbenem boju. Tako na primer že v prvi refleksiji z naslovom *Bencinska črpalka* lahko razberemo Benjaminovo videnje medijskega potenciala, ko pravi, da so mnenja "Š...Č za velikanski aparat družbenega življenja to, kar je olje za stroje; pri tem se ne postavimo pred turbino in je ne polijemo s strojnimi oljem. Manjšo količino vbrizgamo v kovice in špranje, ki jih je treba poznati" (str. 11). In ravno mnenja so tista, ki se prek novih tehnologij lahko širijo med množicami. V tej držbi vidimo veliko sorodnosti z Bertoltom Brechtom, s katerim je prijateljeval in ki je bil eden izmed vzrokov trenj med Benjaminom in ostalimi člani frankfurtske šole, saj je npr. Adorno po Benjaminovi smrti večkrat javno izrazil mnenje, da je imel Brecht katastrofalni vpliv na Benjaminovo ustvarjanje.

V množici kratkih refleksij *Enosmerne ulice* lahko zaznamo velik kritični naboj, ki ga je Benjamin črpal iz svojih vsakdanjih doživetij. Zelo ga je na primer motil način vzgoje otrok, stanje v nemški družbi, izkoriščevalstvo založnikov, socialne stiske ljudi in podobno. Pisal je o nerazumevanju otroškega sveta, ki ne pozna višjih etičnih stališč, na podlagi katerih funkcioniramo odrasli, pa tudi o gnusu, ki je po njegovem mnenju gonilo človekovega uglajenega vedenja. Socializacijo je duhovito opisal kot subtilno izoblikovanje občutka gnusa, ki se ga je potrebno naučiti obvladovati. V refleksiji *Gradbišče* je na slikovit način razkril tudi zablode pedagogike, ki je zaradi navduševanja nad psihologijo spregledala norme sveta otrok, saj so te drugačne od norm, za katere si odrasli predstavljajo, da so norme otroškega sveta.

V Benjaminovih razmišljanjih se zrcali socialna problematika predvojne Nemčije, ki jo je označevala velika gospodarska recesija in galopirajoča inflacija. Pri tem je razkril svoje simpatiziranje z marksističnimi idejami in pozival na odpor proti hipokriziji nemškega meščanstva,

ki je bedno stanje nemške družbe prikrivala z bankovci, katere je podarjala najrevnejšim prosjakom. Motilo ga je tudi porajajoče potrošništvo, ki je pogovor med dvema človekoma omejevalo na ceno čevljev ali dežnika, ali pa sodoben način bivanja, ki je kljub obilici prevoznih sredstev izvajal nasilje nad nomadskim potovalnim nagonom in s tem omejeval svobodo gibanja.

Kljub temu da je svet, ki ga opisuje Benjamin, časovno odmaknjen, je mogoče v teh mikro-izsekih njegovega življenja najti težave, ki so aktualne še danes in jih v zadnjih osemdesetih letih nismo znali razrešiti. Nekatere njegove rešitve so bile precej radikalne, kot na primer rešitev vprašanja smrtno kazni. Najbolj zagrete zagovornike, ki se izražajo po svoji 'najboljši vesti', bi bilo po Benjaminovem mnenju potrebno ponoči aretirati in jih zapreti za 24 ur, nato pa ob polnoči razdeliti vprašalnik, na katerem bi se zaprti morali opredeliti, na kakšen način bi radi umrli. Tako bi bilo vprašanje smrtno kazni rešeno že pred zoro.

In kaj je Benjamin čakalo na koncu njegove enosmerne ulice? Zadnje leto svojega življenja je preživel v strahu pred izgubo moralne in materialne podpore *Inštituta za družbene raziskave*, še posebej zaradi tega, ker se je njegov odnos z Adornom poslabšal, ko je ta zavrnil objavo njegove študije o Baudelaireu z utemeljitvijo, da Benjamin razmišlja nedialektično in v materialističnih kategorijah, ki se ne skladajo z marksističnimi teorijami frankfurtske šole. Kljub temu da se Benjamin ni navduševal nad emigracijo v ZDA, ga je nacistična zasedba Francije v to prisilila. V Marseilleu je dobil vstopni vizum za ZDA in se odpravil na Portugalsko, kjer naj bi se vkrcal na ladjo. Splet nesrečnih okoliščin, ki so ga spremljale celo življenje, pa je stvar zapeljal v drugo smer. Benjamin ni dobil francoskega izstopnega vizuma, zaradi česar se je pridružil skupini beguncev, ki so se peš čez hribe odpravili v obmejno špansko mesto, kjer ni bilo francoskih stražnikov. Benjaminu je zaradi njegove srčne bolezni vsako naprezanje predstavljalo velikanski napor, na meji pa ga je čakalo neprijetno presenečenje. Španci so ravno tisti dan zaprli mejo, saj njihovi uradniki niso priznavali vizumov, izdanih v Marseilleu. Naslednji dan bi se morali begunci po isti poti vrniti nazaj v Francijo, vendar je bilo za Benjamin to preveč. Ponoči si je vzel življenje, španski uradniki, pretreseni zaradi njegovega dejanja pa so vse ostale begunce naslednji dan spustili v Španijo. Katastrofa je bila mogoča le tisti dan in Benjamin jo je trmasto odigral v svojem življenjskem stilu. Ko je Bertolt Brecht izvedel za njegovo smrt, je dejal, da je to prva resnična izguba, ki jo je Hitler povzročil nemški literaturi, čeprav so v tridesetih letih po Nemčiji gorele grmade nedovoljenih knjig.

Maruša Pušnik

**Max Horkheimer, Theodor W. Adorno: Dialektika razsvetljenstva: Filozofski fragmenti. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2002**  
**302 strani (ISBN 961-6262-39-4), 2.700 SIT**

prevod Seta Knop, Rado Riha, Mojca Kranjc, spremna beseda Božidar Debenjak

Naglo rastoč sloj marketinških in medijskih delavcev, ki tržno gospodarstvo promovirajo kot svobodno nišo, se danes dobro zaveda - kar so glasno začeli opozarjati teoretiki kulturnih študij s F.R. Leavisom na čelu - da so vprašanja kulture in kulturnih sprememb v središču družbenega življenja. Službe za odnose z javnostmi, oglaševalske agencije in marketinški oddelki so do potankosti naštudirali govorico, kako vsakdanja življenja osmisлити s potrošnjo in kako praznino v človeku zapolniti z lojalnostjo blagovni znamki oziroma dizajnerskemu kosu obleke. Marketing - ki se je usidral tudi v akademskih vodah in ki se predstavlja skoraj kot humanitarna dejavnost pod paleto definicij od 'upoštevanja kupca' do 'razumevanja kupčevih potreb', medtem ko v podobi svojih institucionaliziranih predstavnikov skoči do stropa, če kdo samo namigne na prepričevanje